

Marcin Majewski, *Renesansowe kafle zachodniopomorskie. Studium z historii ogrzewania wewnątrz mieszkalnych, Stargard–Szczecin 2015*

Pod koniec 2015 roku Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie wydało najnowszą publikację autorstwa Marcina Majewskiego *Renesansowe kafle zachodniopomorskie. Studium z historii ogrzewania wewnątrz mieszkalnych*. Zgodnie z tytułem książka jest próbą opisanego zjawiska występowania kafli renesansowych. W publikacji zawarty jest zarys historii badań nad kaflami renesansowymi w basenie Morza Bałtyckiego, w tym stan badań nad kaflami renesansowymi na obszarze Pomorza Zachodniego, jak również charakterystyka dostępnego, zgromadzonego materiału archeologicznego. Za obszar badawczy autor przyjął znajdującą się granicach państwa polskiego wschodnią część księstwa pomorskiego, jak i północną przygraniczną część dawnej Nowej Marchii, będącej prowincją Brandenburgii rządzonej przez Hohenzollernów. W uproszczeniu – tereny te odpowiadają dzisiejszym granicom geograficzno-historycznym Pomorza Zachodniego¹. Recenzentami

książki są prof. dr hab. Radosław Gaziński oraz dr hab. Paweł Gut.

Praca Marcina Majewskiego jest nawiązaniem i bezpośrednią odpowiedzią na artykuł Leszka Kajzera, zawarty w publikacji pokonferencyjnej odnoszącej się do kafli późnośredniowiecznych i wczesnorenesansowych. Kajzer wyznaczył w nim potrzebę badań z tego okresu w Polsce. Wskazał jednocześnie na potrzebę podejmowania prac o charakterze monografii regionalnych. Nowe, wyznaczone badania miałyby za zadanie opisanie krain historycznych pod kątem specyfiki lokalnej, przy równoczesnym dostrzeżeniu podobieństw terenów sąsiadujących². Jak podaje Majewski do opracowania poruszonego tematu skłonił go stan badań ceramiki nowożytnej na Pomorzu Zachodnim, jak również liczba tego typu znalezisk

wewnątrz mieszkalnych, Stargard–Szczecin 2015, s. 10.

² L. Kajzer, *O różnicach regionalnych i mentalnych czyli o badaniu zabytków kaflarstwa*, w: *Średniowieczne i nowożytne kafle. Regionalizmy – podobieństwa – różnice*, red. M. Dąbrowska, H. Karwowska, Białystok 2007, s. 11–16.

¹ M. Majewski, *Renesansowe kafle zachodniopomorskie. Studium z historii ogrzewania*

archeologicznych. Prezentowana publikacja głównie wynika z rozległej kwerendy autora oraz prac archeologicznych prowadzonych przez Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie³.

Należy również nadmienić, że tematyką regionalnych syntez i opracowań dotyczących kafla dysponuje obecnie jedynie Śląsk⁴.

Książkę można podzielić na trzy części. Część pierwsza jest czystko metodologiczna. Solidne opisanie terminologii, przedmiotu i celu badań, zakreślone główne problemy badawcze są podstawą tej syntetyzującej publikacji, co zaprezentowane we wstępie. Autor opisuje również formy urządzeń grzewczych oraz wprowadza nas w zagadnienie produkcji i handlu kaflami, wskazuje miejsca, organizację, rynek i dystrybucję (sposoby dystrybucji). Cenne jest przesłedzenie najważniejszych publikacji, od początku zainteresowania szeroko pojętej nauki dotyczącej tematyki kafla na terenie krajów basenu Morza Bałtyckiego i terenu dzisiejszego Pomorza Zachodniego. Zasadniczą część publikacji obejmują systematyka i analiza kafla oraz analiza ikonograficzna, jak również próba rekonstrukcji przedstawień na kaflach renesansowych. Jest to praca bogato ilustrowana zarówno fotografiami materiałów archeologicznych, jak i rycinami. Przeprowadzona analiza wykazuje występowanie

odmiennego typu kaflarstwa na tle krajo-brazu kulturowego innych obszarów.

Cóż jest w zasadzie tak atrakcyjnego w kaflach renesansowych, że zasługują one na przyjrzenie się temu tematowi i materiałowi archeologicznemu? Otóż należy zwrócić uwagę na to, że wraz z rozwojem miast i rozbudowującą się infrastrukturą mieszczańską i budowlaną wprowadzano zmiany związane z kanalizacją, oświetleniem czy ocieplaniem budynków. Kafle renesansowe wyróżniają przede wszystkim przedstawienia ikonograficzne zawarte na tych, często małych dziełach sztuki. Dziś moglibyśmy je zaliczyć do kultury użytkowej, a ta jest i była jednym z lepszych nośników ideologicznych. Trzy główne typy kafla wytwarzane na terenie Pomorza Zachodniego, tj. formowane na kole garncarskim oraz w matrycach, prezentują bogatą tematykę ikonograficzną. Materiał archeologiczny posiłkujący się wiedzą z historii sztuki pozwolił m.in. na wykazanie nawarstwień kulturowych, przeplatających się motywów, stylów oraz migracji wytwórców kafla.

Autor w podsumowaniu swoich badań – syntez wyznacza również nowe kierunki, w których można podążyć, drążąc temat. Stawia pytania m.in. dotyczące granicy występowania motywów charakterystycznych dla kafla okresu renesansu obszaru nadbałtyckiego, potencjalnego uczestnictwa handlu ceramiką zachodniopomorską polskich kupców, migracji wzorów i twórców i samych wytworów w granice Rzeczpospolitej⁵.

³ M. Majewski, *Renesansowe kafle...*, s. 10.

⁴ Na przykład K. Dymek, *Renesansowe kafle z zamku Wleń*, „Przegląd Archeologiczny” 1993, nr 41, s. 35–64; K. Dymek, *Średniowieczna i renesansowe kafle śląskie*, Wrocław 1995.

⁵ M. Majewski, *Renesansowe kafle...*, s. 245.

Mocną stroną publikacji jest bogata baza źródłowa i pogłębiona kwerenda archiwalna. Autor sięgając do niepublikowanych opracowań z konkretnych muzeów (np. Koszalinie, Myśliborzu, Szczecinie – w sumie 17 niepublikowanych maszynopisów), upublicznia wyniki badań, jednocześnie syntetyzując i zbierając je w jednej, spójnej publikacji. Bogaty aparat naukowy

poparty jest odpowiednimi publikacjami, narzędziami badawczymi oraz wiedzą. Jest to pozycja niewątpliwie wyróżniająca się na tle badań archeologicznych ze względu na tematykę, regionalizację i syntezę dotychczasowych badań w tym temacie.

JUSTYNA ŻUKOWSKA-LYKO

***Regionalny wymiar „Solidarności” 1980–1981. Szczecin na tle kraju*, red. Artur Kubaj, Michał Siedziako, Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej, Szczecin 2014**

Dzieje „Solidarności” – Niezależnego, Samorządnego Związku Zawodowego, a szerzej masowego ruchu społecznego doczekały się już wielu opracowań, tak syntetycznych, jak i szczegółowych. Nie ma potrzeby, jak sądzę w tym miejscu ich przytaczać, w obawie przed nieświadomymi, przypadkowymi pominięciami. Tak czy inaczej, o fenomenie „Solidarności” pisali tak historycy (co wydaje się oczywiste), jak i socjologzy, politolodzy, literaturoznawcy. Patrzyli na ten fenomen z różnych perspektyw, szukając różnych punktów odniesienia. Rodzi się zatem pytanie o celowość podjęcia kolejnych badań, zważywszy, że również w odniesieniu do „Solidarności” regionu Pomorza Zachodniego powstało niemało opracowań, w tym fundamentalna, pionierska, świetnie udokumentowana i rzetelnie napisana monografia Artura Kubaja poświęcona

szczęcińskiej – podziemnej „Solidarności”¹.

Recenzowana publikacja jest pokłosiem konferencji „Regionalny wymiar »Solidarności« 1980–1981. NSZZ »Solidarność« Regionu Pomorze Zachodnie na tle ogólnopolskim”, którą zorganizował szczeciński oddział IPN w czerwcu 2011 roku. Jest to monografia pod wieloma względami oryginalna, w wielu aspektach przybliżyła nam wątki do tej pory albo nieznanne, albo też przez badaczy zwyczajnie pomijane. Można wysunąć więc wniosek, że książka w dużej mierze porządkuje naszą wiedzę, ale jest również pierwszą, ważną, tak wielowątkową analizą dziejów „Solidarności” na Pomorzu Zachodnim na tle całego kraju.

¹ A. Kubaj, *Nie wyrosli z marzeń. Podziemna szczecińska „Solidarność”*, Łomianki 2011.